

nieuwe boeken en rapporten

Lijst van Nederlandse vogelsoorten 1994

De Lijst van Nederlandse vogelsoorten 1994 is een avifaunistische lijst die is bijgewerkt tot 1 februari 1994, waarin alle 434 vogelsoorten en hun ondersoorten staan vermeld die op enkele uitzonderingen na sinds het jaar 1800 in Nederland zijn vastgesteld. De lijst komt overeen en loopt vooruit op de beslissingen van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Onder elke soort is de avifaunistische status in Nederland vermeld, waarbij twaalf onderscheidingen zijn gemaakt. Tevens worden in België vastgestelde vogelsoorten genoemd. In bijgevoegde appendices wordt allerlei interessante, aanvullende informatie gegeven (zie ook 'Het Vogeljaar' 41 (4): 186). De Nederlandse namen van soorten zijn gelijk aan die in Becuwe & Oreel (1981) en Van Duuren et al (1988) op enkele uitzonderingen na. Gangbare namen van ondersoorten staan tussen aanhalingstekens genoemd. De Engelse namen zijn gelijk aan die staan vermeld in 'British Birds' (1993).

Voor vogelwaarnemers is in deze lijst enorm veel informatie te vinden, die het waarnemen van vogels in ons land heel wat interessanter maakt.

In appendix 26 (bladzijde 40) worden 163 vogelsoorten vermeld die behalve alle nieuwe (onder)soorten, worden behandeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Van deze soorten is een uitgebreide beschrijving bij een waarneming vereist. Ook voor de rubriek Veldwaarnemingen geldt deze regeling. Regelmatige inzenders van waarnemingen moeten daarom van deze lijst op de hoogte zijn.

A.B. van den Berg: Lijst van Nederlandse vogelsoorten 1994. 42 bladzijden (1994). Prijs f 17,50, (exclusief f 2,80 verzend- en portokosten). Verkrijgbaar door overmaking van f 20,30 op girorekening 3 682 043 ten name van A.B. van den Berg, Duinlustparkweg 98, 2082 EG Santpoort-Zuid, onder vermelding van 'Lijst van Nederlandse vogelsoorten 1994'.

Brohmer-Fauna von Deutschland

In 1914 verscheen de eerste uitgave van 'Fauna von Deutschland'. De schrijver was Paul Brohmer. In de wandel werd het determinatieboek kortweg 'der Brohmer' genoemd. Inmiddels is de achttiende bijgewerkte en herziene, druk verschenen. Het eertijds begonnen determinatiewerk heeft inmiddels een gezamenlijke oplage van circa honderdduizend exemplaren gehaald. De achttiende druk behandelt de gehele fauna van Duitsland.

Aan het boekwerk werkten mee prof. dr. H. Bohlken, dr. H. Reichstein, dr. K. Sattler, prof. dr. M. Schaefer, prof. dr. E. Schmidt en prof. dr. W. Tischler. Naast een overzichtelijke inleiding in de diersystematiek (taxonomie), wordt in 704 bladzijden de gehele dierenwereld van Duitsland behandeld. Een handige gids om tijdens excursies mee te nemen, want het kan zonder problemen

in een binnenzak. Het vogelgedeelte omvat tweeënzestig geïllustreerde bladzijden en wordt onderbouwd met een beperkte bronnenopgave van gezaghebbende auteurs. Omdat dit werk zeker een belangrijk deel van de Middeneuropese fauna omvat en Nederland ten opzichte hiervan in de periferie verkeert, is een belangrijk deel van onze eigen fauna ook in dit determinatiewerk beschreven. Voor hen die met open oog de natuur intrekken en een brede en diepere interesse hebben in het dierenleven, is deze gids een uitkomst.

Pierre Maréchal.

Matthias Schaefer, Brohmer-Fauna von Deutschland. Ein Bestimmungsbuch unserer heimischen Tierwelt. 18., neu bearbeitete und neu gestaltete Auflage, 704 bladzijden, geïllustreerd met tekeningen in zwart/wit. De behandeling van de onderwerpen is voorzien van een literatuuropgave, verder voorzien van een inhoudsopgave, invoering in de taxonomie, gebruiksaanwijzing, verklaring van vakuitdrukkingen, afkortingen en uitgebreid register. Uitgave: Quelle & Meyer Verlag, Luisenplatz 2, D-65185 Wiesbaden. ISBN 3-494-01200-8 STO:NOR. Prijs DM 54,-.

Handleiding praktische weidevogelbescherming

De Vogelwerkgroep De Kempen heeft een aardige 'Handleiding voor praktische weidevogelbescherming op wei- en bouwland voor de boer op vrijwillige basis' uitgegeven. De brochure is praktisch onderverdeeld in hoofdstukken als de bescherming in de praktijk, de activiteiten van het boerenbedrijf op grasland en bouwland, behandeling van weidevogels en andere vogelsoorten op agrarische gronden. De geboden informatie omvat het theoretische veld, toepassing en praktische tips. De illustraties van H. Bierens zijn treffend en de tekst is overzichtelijk ingedeeld. Wij mogen verwachten dat dit informatieboekje zijn weg zal vinden. Anderzijds is een lichte kritiek op zijn plaats. Niet in de richting van dit initiatief, eerder in de optiek van de zoveelste publikatie over dit onderwerp. Misschien is zo langzamerhand een 'vergelijkend warenonderzoek' op zijn plaats?

Pierre Maréchal.

P.J. Bussink: Als de boer het wil... Een handleiding voor praktische weidevogelbescherming op wei- en bouwland voor de boer op vrijwillige basis. Twintig geïllustreerde bladzijden. Nadere informatie: Vogelwerkgroep De Kempen, postbus 386, 5500 AJ Veldhoven.

Videoproduktie 'Vrije Vogels'

Een aantal natuurdocumentaires die Filmproducent Van den Ende c.v. maakte, heeft de Nederlandse duinen als decor. In de afgelopen twintig jaar, tijdens opnamen voor de films 'Vier Duindagen', 'Den Haag Natuurlijk' en 'Duinbehoud' was de filmers een zieke Abeel opgevallen. Deze boom, die staat in het beheersgebied van het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, bleek een echte spechtenboom. Groene Specht, Grote

Bonte Specht en Zwarte Specht hakten in deze boom hun nestholten en poseerden daarbij voor de camera's.

Dat één boom zo'n grote rol kon spelen voor zo véél vogels deed het idee voor een film ontstaan. Oude filmopnamen van de boom werden doorgenomen en beoordeeld. Lijsten werden opgesteld van nog te maken scènes voor een goed lopend verhaal.

Het idee voor een film bleek de Minderbroeders Franciscanen aan te spreken. Zij zagen hierin de mogelijkheid om de gedachten van Franciscus meer bekendheid te geven. Rond 1200 verwoordde Franciscus reeds de huidige opvattingen over hoe wij met de natuur moeten omgaan. Hij zag de schepping als een groot geheel, waarin alles met elkaar samenhangt.

Dank zij de financiële ondersteuning van de Minderbroeders Franciscanen, het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland en de Stichting Natuurfilm Van den Ende zijn de filmers erin geslaagd een bijzondere film te maken over een bijzondere boom en de filosofie van Franciscus.

'Vrije Vogels', speelduur: 26 minuten, commentaarstem: Kees Broos, regie: Monique M. van den Broek, camera en geluid: Jan C. van den Ende, in opdracht van: Provinciaal Franciscanen, postbus 13009 3507 LA Utrecht, © Filmproductiebedrijf Van den Ende c.v., Den Haag. Deze videoband (op VHS) is te bestellen bij het secretariaat van het Provinciaal Franciscanen, postbus 13009, 3507 LA Utrecht, 030 - 331 552 tijdens werkdagen. De prijs bedraagt f 25,- (exclusief verzendkosten).

Avifaunakartering Limburg

In 1990 is de Provincie Limburg gestart met de 'Avifaunakartering Limburg'. De algemene doelstelling van dit project is het verkrijgen van een integraal, actueel en op provinciaal gebruik toegesneden bestand van gegevens over de Limburgse avifauna.

Dit bestand dient, samen met andere bestanden over de natuurwaarden in Limburg, als basis voor de advisering van het provinciaal bestuur over de ecologische aspecten van het beleid op de terreinen van ruimtelijke ordening, natuur en landschap en milieubeheer.

De Avifaunakartering Limburg maakt daarmee deel uit van de door de Provincie Limburg uitgevoerde natuurinventarisaties. De nadruk bij dit onderzoek ligt op de kwantitatieve inventarisatie van de aanwezige broedvogels. In het eerste onderzoeksjaar, 1990, is het Noordelijk Peelgebied (deel I) onder de loep genomen. In 1991 is het Zuidelijk Peelgebied (deel II) op broedvogels onderzocht. Dit gebied sluit aan op het in 1990 onderzochte noordelijke Peelgebied.

Deel 3 geeft de provinciale broedvogelkartering 1992 weer van Midden-Limburg. Het omvat de gemeenten Beesel, Belfeld, Haelen, Heel en Panheel, Hunsel, Stramproy, Swalmen, Tegelen, Thorn en Weert. Verder zijn delen van de gemeenten Heythuysen, Maasbracht, Nederweert, Roermond, Roggel en Neer en Venlo onderzocht.

In totaal zijn in 1990 in het noordelijke Peelgebied 116 broedvogelsoorten aangetroffen. Hier van zijn er 34 kwalitatief en 82 soorten kwantita-

tief onderzocht. In dit gebied komen achttien soorten voor die op de oude nationale Rode Lijst van bedreigde soorten staan vermeld. Het voorkomen van de Ortolaan is zelfs nationaal van grote betekenis: ongeveer 60 à 70% van de Nederlandse Ortolanen komt in het gebied voor.

In 1991 zijn in het zuidelijke Peelgebied 125 broedvogelsoorten vastgesteld. Hiervan zijn er 93 kwantitatief en 32 soorten kwalitatief onderzocht. In dit gebied komen vierentwintig soorten voor die op de oude nationale Rode Lijst staan vermeld.

In 1992 werden in Midden-Limburg 131 vogelsoorten broedend aangetroffen. Hiervan zijn 32 algemene soorten op aan- of afwezigheid onderzocht, terwijl van de overige soorten individuele territoria zijn gelokaliseerd.

Dit onderzoeksgebied is van grote betekenis vanwege het voorkomen van de grootste Nederlandse populatie van de Roodborsttapuit in cultuurgebied. Met name het buitengebied van de gemeenten Weert en Nederweert is voor deze soort van groot belang. In de zelfde gemeenten werd een voor deze Limburgse begrippen omvangrijke populatie van de Grutto aangetroffen. Het zwaartepunt van de verspreiding van de 114 territoria lag in de gebieden Wetering, Laarderheide, Meerserven en Dijkerpeel. Van niet alle soorten zijn de afzonderlijke territoria bepaald. Voor een groep van 32 algemene soorten is alleen de aan- en afwezigheid bepaald. In totaal zijn van de 99 kwantitatief geïnventariseerde soorten 18.456 territoria in het gedigitaliseerde bestand vastgelegd.

Met deze drie rapporten is een schat van gegevens over de broedvogels van Limburg vastgelegd. Ze bevatten gebiedsbeschrijvingen, informatie over de telmethoden, de wijzen van inventariseren, litteratuur en de ornithologische indeling in biotoopgroepen (vogels van bossen, parklandschappen, heide, bosranden, ruigten en struwelen, open weidegebieden, moerassen, plassen en beken). Uit de inventarisaties zijn waardevolle aanvullingen over het voorkomen van verscheidene vogelsoorten in Limburg tevoorschijn gekomen.

R. Schols & F. Schepers (1991): De broedvogels van het Noordelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied I, 1990. 201 bladzijden, 31 figuren, 8 tabellen, 4 uitslaande kaarten, verspreidingskaarten en zwartwitfoto's. Uitg. Provincie Limburg, Hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, Bureau Landelijk Gebied. Prijs f 22,40 (exclusief verzendkosten).

J. van der Coelen & C. van Seggelen (1993): De broedvogels van het Zuidelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied II, 1991. 179 bladzijden, 18 figuren, 5 uitslaande kaarten, verspreidingskaarten, zwartwitfoto's, 2 bijlagen. Uitg. zie Deelgebied I. Prijs f 25,- (exclusief verzendkosten).

B. van Noorden (1994): De broedvogels van Midden-Limburg. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied III, 1992. 72 bladzijden, 19 figuren, 5 tabellen, 1 uitslaande kaart, zwartwitfoto's. Uitg. zie Deelgebied I. Prijs f 4,30 (exclusief verzendkosten).

Bestellingen bij Provincie Limburg, Centrale Afdeling, Interne Zaken, Bureau Bibliotheek en Documentatie, postbus 5700, 6202 MA Maastricht, 043 - 897 382. Giro-nummer 1 034 671 ten name van Provincie Leges, Maastricht, onder vermelding van notanummer.

Verzuring, kalkgebrek en problemen bij eischaaivorming in Nederlandse bossen

In deze uitvoerige studie onderbouwt Graveland een aantal aspecten rond verzuring zoals die al geruime tijd in (populair) wetenschappelijke kringen op grond van theoretische en laboratorium-experimenten bevindingen, worden verondersteld. De studie legt tevens verslag neer van de bevindingen van eenenvijftig nestkastgroepen uit het land.

Het rapport is de moeite van het bestuderen waard. Een logische consequentie van de bijeen gebundelde kennis is, conform het advies, het uitleggen van stukjes eischaal om het calcium tekort (Ca) op te heffen. Hoewel een aantal indicaties worden gegeven over het calciumgehalte in insecten, spinnen en zaden, ontbreekt mijns inziens toch ook een goede onderbouwing van de calciumcyclus in bossen (en in relatie tot het soort bos en het stadium van successie) zelf. Het is bekend dat bossen met het ouder worden voor hun calciumvoorziening afhankelijker worden van extern calciumaanbod dan uit de bodem (zie bijvoorbeeld Attiwill, P.M. & G.W. Leeper (1987): *Forest soils and nutrient cycles*, Melbourne University Press, Carlton). De problematiek moet zich al op een lager systeemniveau voordoen. Het rapport is zeer leesbaar geschreven en geïllustreerd met foto's in kleur, tabellen en grafieken. Aanbevelingswaardig, hoewel de indruk bestaat dat er nog meer literatuur over dit onderwerp is te vinden.

Pierre Maréchal.

J. Graveland: Verzuring, kalkgebrek en problemen bij de eischaaivorming bij vogels in de Nederlandse bossen. Tachtig bladzijden, geïllustreerd en met literaturopgave (1994). Uitgeverij Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Centrum voor terrestrische Oecologie. Bestelbaar door f 35,- over te maken op ABN-AMRO-rekeningnummer 438 411 501 van KNAW NIOO-CTO, Heteren. Onder vermelding van 'rapport verzuring vogels'.

Vogels onder dak

Jammer dat de titel niet 'Vogels onderdak' is geworden, want dat wordt namelijk bedoeld. 'Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal' geeft daarvoor de volgende verklaring '*gelegenheid om in een woning te verblijven, syn. onderkomen: onderdak vinden, hebben (zegsw.)*'.

Na het succes van de Nestkasten Handleiding van Noppert et al in 1988 was het moeilijk te beslissen of het boekje herdrukt of helemaal moest worden vervangen. Uiteindelijk leek vervanging toch het meest zinvol. 'Vogels onder dak' is een boekje geworden over veel meer dan alleen nestkasten. Het is een handleiding geworden voor het scheppen van kunstmatige nestgelegenheden.

Bewust is er voor gekozen niet alle soorten kunstnesten te beschrijven die ooit voor vogels zijn gefabriceerd of zijn uitgedacht. Behalve de vogelsoorten die in elk geval in dit boek thuishoren, zijn vogelsoorten geselecteerd die regelmatig van kunstnesten blijken te profiteren en soorten die staan vermeld op de Rode Lijst en met

kunstnesten op een zinvolle manier kunnen worden geholpen. Het boekje geeft geen recepten, maar wil een handreiking bieden aan diegenen die zelf aan de slag willen gaan.

De tekst bestaat uit drie delen: een zeer informatief deel over kunstmatige broedgelegenheid, een beschrijving van leefgebieden en een beschrijving van kunstmatige broedgelegenheid per soort (veertig soorten). Als aanhangsel is er nog een literatuurlijst, nuttige adressen en als bijlage de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland (waar de te elfdere aan toegevoegde Rode Wouw ontbreekt), bouwtekeningen van nestkasten, ijsvogelwand, nestvlojes voor Visdief en Zwarte Stern en afdrukken van enkele kaarten en formulieren.

In deel 3 wordt broedinformatie gegeven over de veertig vogelsoorten, kunstmatige en natuurlijke nestgelegenheden in het kort beschreven, overwegingen en onderhoud. Aardige, luchtige pentekeningetjes zijn een goede ondersteuning bij de tekst.

Vogelbescherming heeft vogelwerkgroepen het boekje cadeau gedaan en het idee van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken om aan de hoofden Groenbeheer van alle gemeenten in het werkgebied een exemplaar te overhandigen verdient navolging.

Dit handzaam boekje wordt van harte aanbevolen.

Tom E. den Boer, Frank A. Majoor, Frank Noppert, Paul Scheepers & Jan D. Smits: *Vogels onder dak*. 170 bladzijden, vele pentekeningen, aanhangsel, 5 bijlagen (1994). Uitg. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht in samenwerking met Vogelbescherming. Prijs f 24,95. Tevens verkrijgbaar door overmaking van f 30,95 (inclusief verzendkosten) op girorekening 13 028 ten name van KNNV-Uitgeverij, Utrecht, onder vermelding van 'bestelling D 11 Vogels onder dak'. Ook verkrijgbaar bij Vogelbescherming en de KNNV-Veldwinkel (Oudegracht 237, Utrecht).

Birds of India, Bangladesh, Nepal, Pakistan and Sri Lanka

Met meer dan 1250 vogelsoorten heeft het Indiaase subcontinent met aangrenzende gebieden voor vogelaars veel te bieden. Ondanks de historische banden met het vogelboekenparadijs Engeland en het feit dat de natie zelf veel ornithologen telt, ontbreekt tot dusver een in alle opzichten volledige vogelgids. Hoewel er een project op stapel staat, ziet het er naar uit dat bij de vogelboekengolf die op ons afkomt, zich binnen afzienbare tijd geen complete veldgids voor India en belovende gebieden zal bevinden. 'A Pictorial Guide to the Birds of the Indian Subcontinent' is volledig. Maar afgezien van het minder voor veldgebruik geschikte atlasformaat, is dit werk uitverkocht en het tijdstip van herdruk onzeker. Dan zijn er gidsen die slechts een selectie van de rijke avifauna behandelen, waarvan de 'Collins Handguide to the Birds of the Indian Subcontinent' wel de meest geslaagde is. Deze categorie is nu uitgebreid met een fotogids die ruim 500 soorten behandelt, waarbij men er naar streefde van iedere familie een of meer representatieve vertegenwoordigers voor het voetlicht te halen. De bij de foto's geplaatste tekst biedt

een beschrijving van het verenkleed, voedsel, geluid, verspreiding en biotoop. De foto's zijn over het algemeen van een kwaliteit waarmee valt te werken en de teksten geven een redelijke ondersteuning. Bij die soortbeschrijvingen wordt regelmatig terloops het bestaan en voorkomen in het behandelde gebied van verwante soorten aangehaald. Zo krijgt de Bruine Visuil enkele woorden bij de beschrijving van de Oehoe en wordt het bestaan van de Javaanse Maraboe vermeld in de tekst van de Indische Maraboe, een soort die in Zuidoost-Azië dermate veel terrein heeft moeten prijsgeven dat hij wellicht alleen nog in Assam voorkomt.

Zolang een gids met alle soorten ontbreekt, is het voor vogelaars die naar India gaan, best nuttig het boekje mee te nemen. Maar behoefte aan een complete gids met verspreidingskaartjes blijft er.

GLO
Bikram Grewal, Sunjoy & Gillian Wright: *Birds of India, Bangladesh, Nepal, Pakistan & Sri Lanka*. 193 bladzijden (1993). ISBN 962-217-311-X. Uitgevers: Guidebook Company Limited, Hong Kong & Gulmohur Press Pty. Limited, New Delhi. Prijs £ 14.85.

Heden, verleden en toekomst van meeuwen in de Kop van Noord-Holland

Het wordt hoog tijd voor een ruimere blik op meeuwen. De Vogelwerkgroep Alkmaar en omstreken, Natuurorganisatie De Windbreker en de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland/De Graspieper willen hier een steentje aan bijdragen. Dit boekje springt in op de actualiteit en laat zien dat de meeuw verwoede pogingen doet om te overleven in een wereld die voor hem momenteel zeer vijandig is.

Achtereenvolgens worden behandeld de Zwartkopmeeuw, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw. De broedvogels dus. Er wordt ingegaan op de toekomst van de meeuwen in de Kop van Noord-Holland, de meeuwenbestrijding in Nederland, traditionele broedplaatsen, nieuwe broedplaatsen in het binnenland, meeuwen verschijnen in de stad Alkmaar, meeuwen bij het Provinciaal Elektriciteitsbedrijf Noord-Holland (PEN) en hoe een bedrijf en een meeuwenkolonie samen kunnen bestaan, meeuwen in bollenvelden, huidige situatie, benodigde (beschermings)maatregelen, aanbevelingen voor het beheer van meeuwenkolonies en financiële gevolgen bij beschermingsmaatregelen. Als bijlage is een lijst van meeuwenkolonies in 1993 in dit gebied opgenomen met gegevens over eigenaar, biotoop, aantal paren, bescherming, verstoring en overlast. Het verleden is er alleen wat bekaaid afgekomen. Over de aantallen broedparen van kolonies in vroeger tijden had wel wat meer boven water kunnen komen. Ook blijken de jaarverslagen van de zilvermeeuwkolonies van vroeger aan het Staatsbosbeheer niet te zijn geraadpleegd. Daaruit kan men nu juist zulke interessante informatie putten.

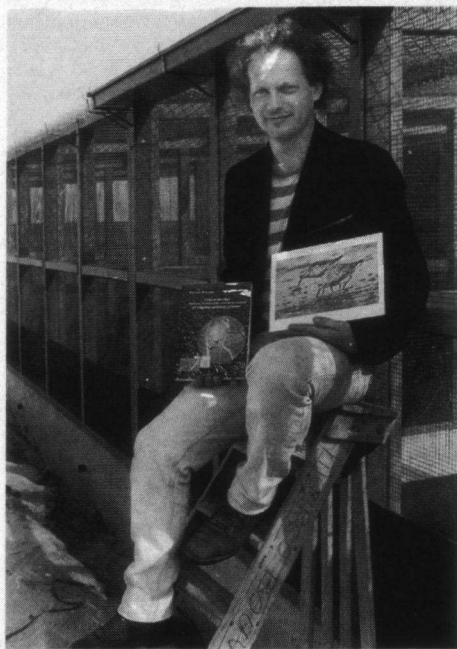
Door een goede samenwerking is een zeer interessant geschrift over meeuwen uitgekomen. Een boekje dat het voor de meeuwen opneemt en gegevens aanreikt hoe ze kunnen worden behouden.

Kees Woutersen (1994): *Heden, verleden en toekomst van de meeuwen in de Kop van Noord-Holland*. Met medewerking van Johan Bos, Ruud Brouwer, Arnold Groenert & Chris Winter. Uitgegeven als De Kleine Alk 12 (1), De Windbreker, extra nummer en De Graspieper 14 (2). 42 bladzijden, 1 bijlage, 4 figuren, 2 tabellen, 12 zwart-witfoto's. Prijs f 10,-. Te bestellen door overmaking van f 12.50 (inclusief verzendkosten) op gironummer 2 197 346 ten name van Vogelwerkgroep Alkmaar en omstreken, Heiloo, onder vermelding van 'Meeuwen in Kop van Noord-Holland'. ISBN 90-9007267-5.

De extreme levenswijze van een onopvallend steltloper

Kanoeten: vogels op het randje

De voorjaarsstrek van de Kanoet is begonnen. Met tienduizenden tegelijk verlaten zij de Waddenzee waar zij overwinterden, om te gaan broeden in het noordelijke poolgebied. Hun in Afrika overwinterende soortgenoten zullen over enkele weken de Waddenzee aandoen om hun uitgemergelde lichamen weer op krachten te brengen. Dan trekken ook zij verder naar de toendra's in Siberië om zich te vermenigvuldigen.

Theunis Piersma promoveerde op de Kanoetstrandloper. Foto: Tessa de Graaf, Texelse Courant.

Broedend in het uiterste noorden, in staat tot extreme prestaties, zonder Waddenzee tot uiterven gedoemd. Kanoeten: vogels op het randje. Close to the edge: energetic bottlenecks and the evolution of migratory pathways in Knots heet het Engelstalige proefschrift (met een Nederlandstalige samenvatting van negentien geïllustreerde bladzijden) waarop Theunis Piersma op 6 mei 1994 aan de Rijksuniversiteit Groningen is promoveerd tot doctor in de wiskunde en natuurwetenschappen.

Zo spectaculair als hun prestaties zijn, zo onopvallend is eigenlijk hun uiterlijk. Kanoeten zijn

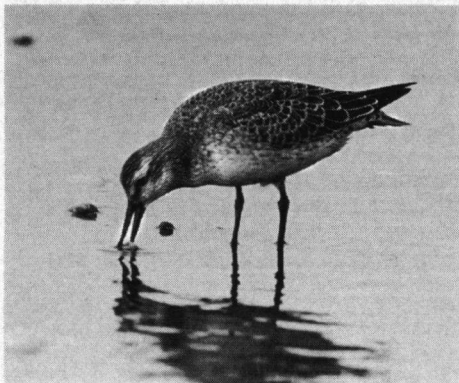
steltloperjes zo groot als een Merel; 's zomers roestrood, 's winters grijs. In grote groepen verblijven ze op het wad waar ze voortdurend op zoek zijn naar schelpdieren, het zand aftastend met een geheimzinnig orgaanje in hun snavel. Kanoetstrandlopers, of nog officiëler *Calidris canutus*, vliegen afstanden die door weinig andere vogelsoorten worden overtroffen. En geen vogel die zo noordelijk broedt als de Kanoet, namelijk op de toendra's rond de Noordelijke IJszee. Een deel van deze poolreizigers zijn bovendien ook tropenbewoners. Zo overwintert de Siberische ondersoort *C. canutus canutus* acht maanden van het jaar in West- of Zuid-Afrika. De ondersoort *C. canutus islandica*, die broedt in Groenland of Noord-Canada, vermijdt een extreem lange trektocht en neemt daartoe een overwintering in West-Europa, bijvoorbeeld in onze Waddenzee, voor lief. Piersma onderzocht het waarom van deze verschillende overlevingsstrategieën en het belang daarbij van de Waddenzee voor de trek van beide types kanoeten. Nauwkeurig bracht hij daartoe hun genetische, ecologische, anatomische en fysiologische karakteristieken in kaart.

Ook de extreme gewichtsveranderingen van een kanoet zijn in de vogelwereld bijna ongekend. In de weken voor vertrek 'vetten ze zich op' tot het dubbele van hun oorspronkelijke gewicht. Tijdens de duizenden kilometers lange vliegtocht wordt hun gewicht echter in enkele dagen gehalveerd tot nog geen ons. Overigens kunnen ze alleen met behulp van goede rugwinden de 4500 kilometer vanuit Afrika naar de Waddenzee in één ruk overbruggen. Uitgemergeld komen de vogels daar bijtanken, zodat ze in drie tot vier weken weer op krachten zijn voor het volgende traject: nogmaals 4500 kilometer, naar de broedgebieden in Siberië. Veel kanoeten moeten echter in Franse kustgebieden een extra tussenstop maken, op gevaar af dat ze te laat in hun broedgebied aankomen om nog op tijd hun jongen groot te brengen.

Voor de tropische overwinteraars is de voorjaars trek dus de spannendste tijd. Voor het andere kanoetenras is de overwintering in de Waddenzee het meest penibel. Koude en ijs kunnen de schelpdieren onbereikbaar maken. Dat vereist een extra reservevetlaag, terwijl ook het warm blijven op zichzelf veel energie kost. In onze termen komt het energieverbruik van de Kanoeten op de koude Wadden overeen met dat van een topatleet. De overwintering in West-Europa brengt dus een geheel andere levenswijze en energiebalans met zich mee dan de overwintering in tropisch Afrika. Piersma stelde een energiebalans op waaruit bleek dat Kanoeten die in West-Afrika overwinteren, ondanks hun energievretende trektocht, op jaarbasis naar schatting 40% minder energie verbruiken dan hun 'luie' collega's.

Het leven van een Kanoet komt neer op een voortdurend woekeren met energie en tijd. Een grote flexibiliteit stelt hen echter in staat zich aan te passen aan de sterk wisselende omstandigheden tijdens de jaarcyclus. Ze veranderen niet alleen voortdurend hun gewicht en hoeveelheid

vet, maar ook de grootte van hun organen. Zo reageert de zeer gespierde kanoetemaag met een sterke verkleining als, in gevangenschap, het aangeboden voedsel verandert in zachte dieetkorrels in plaats van de door de maag te kraken en vermalen schelpdieren. Ook kunnen hartgrootte, spiermassa en darmstelsel zich aanpassen aan de omstandigheden. En zelfs tijdens

Het leven van de Kanoetstrandloper komt neer op een voortdurend woekeren met energie en tijd.

Foto: Piet Munsterman.

het vliegen zijn Kanoeten, en andere steltlopers, in staat hun energie te verdelen; namelijk over de horizontale en verticale vliegrichting. Het in verticale richting zoeken naar de gunstigste luchtlaag kan immers uiteindelijk een energiebesparend effect hebben.

Voor de beide kanoetondersoorten die Piersma bestudeerde, is de Waddenzee van levensbelang. Zonder Waddenzee zouden de Siberiërs Afrika nooit halen, laat staan op tijd terug in Siberië kunnen zijn. Zonder de Waddenzee zouden de Groenlanders en Canadezen de winter niet doorkomen, noch kunnen opvetten voor de trek via IJsland naar de broedgebieden. De Nederlandse Waddenzee is er echter de afgelopen jaren niet aantrekkelijker op geworden. Als gevolg van een uit de hand gelopen intensieve schelpdiervisserij, verdwenen van het onderzoeksgebied rond Griend eerst de kokkelbanken, toen de mosselbanken en vervolgens de Nonnetjes. Juist dit laatste schelpdierje is het favoriete voedsel van Kanoeten. De Kanoeten bij Griend gingen gestaag achteruit; in het laatste onderzoeksseizoen (1992) ontbraken ze er vrijwel geheel. En dat is voor het eerst in de ruim twintig jaar dat er op Griend vogels worden geteld.

Dr. Theunis Piersma (Hemelum Fr., 1958) studeerde biologie in Groningen en verrichtte zijn promotieonderzoek bij het Zoologisch laboratorium van de RUG en het NIOZ op Texel. In maart van dit jaar kreeg hij voor zijn onderzoek de Zoölogieprijs 1994 van de Nederlandse Dierkundige Vereniging. De BBC maakte een vijftig minuten durende documentaire getiteld 'Untangling the Knot' die grotendeels is gebaseerd op het onderzoek van Piersma. Deze film is in mei 1994 bij de BBC in première gegaan.

Theunis Piersma: Close to the edge: energetic bottle-

necks and the evolution of migratory pathways in Knots. 366 bladzijden, vele figuren (1994). Mede-auteurs: A.J. Baker, P. Battley, J.H. Bruggeman, L. Bruinzeel, N. Cadée, S. Daan, A. Dekinga, R. Drent, J. van Gils, P. de Goeij, A. Hedenström, R. Hoekstra, M. Kersten, A. Koolhaas, Å. Lindström, J. van der Meer, R.I.G. Morrison, M. Poot, H. Schekkerman, I. Tulp, N. Verboven, Y. Verkuil, T.P. Weber, P. Wiersma & P. Wolf. Prijs f 52,50. Exemplaren van dit proefschrift zijn verkrijgbaar bij de Bibliotheek van het Nederlands Instituut voor het Onderzoek der Zee (NIOZ), postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel, door overmaking van f 60,- (inclusief portokosten) op gironummer 89 505 van het NIOZ, Den Burg, onder vermelding van 'Bibliotheek-Close to the edge'. Het proefschrift wordt uitgegeven door Theo Timmer van Uitgeverij Het Open Boek, Den Burg, Texel in een oplage van duizend stuks. ISBN 90-70202-20-4. Winkelprijs f 52,50.

Rode Lijst bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland

Op verzoek van staatssecretaris Gabor heeft Vogelbescherming Nederland de lijst van bedreigde vogelsoorten in ons land herzien. De lijst is gebaseerd op het voorschrift uit de EG-Vogelrichtlijn dat de lidstaten een 'nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende soorten' opstellen, met inachtneming van hun geografische verspreiding. Als technisch rapport nummer 12 van Vogelbescherming is dan eindelijk de nieuwe langverwachte 'rode lijst' uitgebracht. Het rapport omvat een voorstel tot volledige herziening van de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland, dat in 1985 werd samengesteld. De nieuwe lijst omvat 57 vogelsoorten (zie Het Vogeljaar 42 (2): 96). Bovendien is een aparte, zogenaamde 'blauwe lijst' van zeventien vogelsoorten opgenomen waarvoor ons land een internationale verantwoordelijkheid kent.

Inmiddels zijn bij ministerieel besluit van 27 januari 1994 (Staatscourant 20, 1994) beide lijsten vrijwel conform de voorstellen in het rapport, bekend gemaakt. Het belangrijkste verschil is dat de Rode Wouw als wereldwijd bedreigde vogelsoort op deze nieuwe rode lijst is geplaatst en niet zoals voorgesteld in het rapport op de internationale of 'blauwe lijst'. De samenstelling van de rode lijst is gebaseerd op vier motieven (B-E) en een aanvullend motief (A), dat de internationale verantwoordelijkheid aangeeft volgens de Blauwe Lijst. Deze motieven zijn niet gelijk aan die van de voorgaande Rode Lijst uit 1985, waardoor directe vergelijking zonder meer niet mogelijk is. Ten opzichte van de lijst uit 1985 zijn vijf soorten geschrapt maar zijn vijftien soorten nieuw opgenomen. Van deze geschrapte soorten heeft feitelijk alleen de Boomeleeuwerik zich duidelijk hersteld en blijft de Bruine Kiekendief redelijk op peil. Nieuw op de lijst zijn de Griel, Hop, Roodkopklauwier, Rode Wouw, Dodaars, Steenuil, Eidereend, Visdief, Draaihals, Groene Specht, Kuifleeuwerik, Snor, Grauwe Gors en (uitgezette) Raaf.

Op de Rode Lijst van 1994 ontbreken de Aalscholver, Bruine Kiekendief, Boomeleeuwerik, Grote Gele Kwikstaart, Gekraagde Roodstaart en Grasmus die wel op de lijst van 1985 voorkwamen. De aantallen van deze soorten blijken weer

in opgaande lijn te zijn gekomen. Overigens vermeldt het rapport wel een lijst van vogelsoorten waarvan aantalsafname in Nederland in de periode 1960-1991 aannemelijk is. Op één soort na, de Kraanvogel, bevat de nieuwe lijst alleen soorten die in ons land broeden. Men moet daaruit echter niet concluderen dat alle bij ons voorkomende trekvogelsoorten in aantallen gelijk zijn gebleven.

De Blauwe Lijst telt zeventien vogelsoorten waarvan er vijf (Lepelaar, Kluut, Grutto, Zwarte Stern, Baardmannetje), ook op de nationale Rode Lijst staan vermeld. Ook bevat deze lijst een aantal trekvogels zoals Kleine Zwaan, verscheidene ganzensoorten en eendensoorten en Rosse Grutto.

De Rode Lijst heeft een signaalfunctie. Het doel van de lijst is uiteindelijk om de vogelsoorten die er op staan vermeld een speciale aandacht te geven om hun voortbestaan in ons land veilig te stellen. In hoeverre hierbij de Rode Lijst uit 1985 een goede invloed heeft gehad, is moeilijk na te gaan. Maar de nieuw vastgestelde lijsten en bijbehorend rapport bieden hopelijk een basis voor te nemen beleids- en/of beheersmaatregelen waarvan de betrokken soorten kunnen profiteren. Hiertoe zal de nieuwe Rode Lijst 1994 als rapport een zo groot mogelijke verspreiding moeten worden gegund. Het is daarom jammer dat van het volledige rapport, zover wij kunnen nagaan, maar vierhonderd stuks zijn gedrukt. Weliswaar is er samenvattende tekst van 31 bladzijden van het in totaal 209 bladzijden tellende technische rapport uitgegeven, maar een bredere verspreiding van het totale rapport zou van groter belang zijn geweest zodat de op de Rode Lijst vermelde vogelsoorten algemener bekend zouden zijn geworden. Kortgeleden heeft Vogelbescherming aan alle vogelwerkgroepen een presentexemplaar toegezonden van de Roofvogelatlas van Bijlsma en het nieuwe boekje over kunstmatige nestgelegenheden 'Vogels onder dak'. Met alle respect voor deze goed te gebruiken boeken, maar ware ook de verspreiding van dit rapport onder de Nederlandse vogelwerkgroepen niet een goede investering geweest? Ofschoon wij geen kritiek op de aangehouden criteria willen hebben op welke wijze de nationale Rode Lijst is samengesteld, zegt ons gevoel toch waarom bijvoorbeeld de Tortelduif (ook wel Zomertortel genoemd) nog niet voldoende wordt bedreigd en dat daarentegen de niet zo erg lang geleden opnieuw ingevoerde Raaf wel op de lijst is te vinden. De Geoorde Fuut vinden wij met recht wel op de Rode Lijst, maar soorten waarvan men hoopt dat ze uiteindelijk bij ons broedvogel zouden worden zoals Roodhalsfuut, Visarend, Zeearend, Ruigpootuil, Goudplevier zouden eerst vaste voet bij ons moeten hebben gekregen voordat ze aan de vereiste criteria kunnen voldoen om op de lijst te komen staan. Er zijn ook andere vogelsoorten die ons sterke zorgen baren maar niet aan de vereiste criteria voldoen. Ook de broedvogels van onze beken hebben het erg moeilijk en de aandacht voor die soorten mag door zo'n nationale lijst niet verslapen. De getalsmatige onderbouwing van de

soortkeuze werd trouwens geleverd door de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland (Sovon) die de ontwikkelingen in de afgelopen dertig jaar op een rij heeft gezet.

E.R. Osieck & F. Hustings: Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland waaraan toegevoegd Lijst van internationaal belangrijke soorten in Nederland (Red data and important birds in the Netherlands). 211 bladzijden, 11 bijlagen, 5 tabellen, 43 figuren. Engelstalige samenvatting (1994). Technisch rapport 12 van Vogelbescherming Nederland, Zeist. Prijs f 25,-. Te bestellen door overmaking op postgirorekening 75 775 ten name van Vogelbescherming Nederland, Zeist, onder vermelding van 'technisch rapport nummer 12'. Van dit rapport is ook een verkorte versie uitgegeven die voor handgebruik zeer goed bruikbaar is.

Voor wat betreft Rode Lijsten van andere diersoorten zijn dit jaar nog de ontwerpen voor een lijst van zoogdieren en van vlinders te verwachten. Later zullen rode lijsten van hogere plantensoorten, reptielen en amfibieën volgen. Jammer dat een Nederlandse rode lijst van keversorten nog steeds niet in het verschiep ligt. Daarin is men ons in Duitsland al heel wat voor!

Lars Jonssons vogelgids

Deze gids voor een nieuwe generatie vogelaars verscheen uiteindelijk in april 1994 ook in de Nederlandse bewerking. Wij hebben daar enig geduld voor moeten uitoefenen want de Engelse vertaling en bewerking verscheen al in 1992 en de Duitse in 1993. Maar voor het wachten zijn wij beloond met een uiterst zorgvuldige en goede bewerking waarbij gebruik kon worden gemaakt van de uitgaven die al in andere talen waren verschenen. Natuurlijk hebben de bewerkers zich aan talloze beperkingen moeten houden vanwege de uitgemeten ruimte, terwijl aan de illustraties natuurlijk geen wijzigingen konden worden aangebracht. Wij attendeerden onze lezers reeds op deze bijzondere gids in het Duits en Engels (Het Vogeljaar 40 (6): 282-283 en 42 (1): 42). De Nederlandse bewerking heeft voor ons talloze voordelen. Bij elke soort zijn ook de Duitse, Franse en Engelse naam vermeld terwijl van alle soorten met een symbool (een letter of een combinatie van letters) een indicatie van de status in Nederland is gegeven. Indien de status in België sterk van die in Nederland verschilt, wordt dat in de meeste gevallen aangegeven. Andere informatie over het voorkomen in Nederland en België die niet uit de symbolen naar voren komt, is aan het eind van de soorttekst te vinden. De vermelding van het zeldzaam voorkomen is tot eind 1993 bijgewerkt. Deze extra informatie is de bewerkers wel toevertrouwd, maar het is de vraag of deze gegevens bij nieuwe drukken kunnen worden bijgewerkt. Veelal staan de afbeeldingen tegenover de tekst, soms echter niet en helaas wordt daar dan niet naar verwezen. Ook niet als dat zeven bladzijden verder is (bijvoorbeeld Roodpootvalk) terwijl daar gewoonlijk nog wel ruimte voor was geweest om het te vermelden. Zie ook bijvoorbeeld de bladzijden 238-239, 258-261 en 288-289 waar niet naar wordt verwezen. Echter wel naar kaartjes (zoals bladzijde 284) die op een andere plaats zijn afgebeeld. Een uitgebreider register zoals bij 'de Heinzel' kon om technische redenen niet worden verwezenlijkt. De verspreidingskaartjes zijn van deze

gids niet de sterkste kant. Ook de gebruikte kleuren die de verspreiding aangeven zijn wat te zwak gekozen, hierdoor ontstaan wel eens problemen met de duidelijkheid. De sterkste kant van deze magnifieke gids zijn zonder meer de afbeeldingen. Niet minder dan 2700 tekeningen van 670 vogelsoorten, zodat van veel soorten enkele afbeeldingen zijn opgenomen. De afbeelding van de Nijlgans ontbreekt echter. Door de omvang is de gids echter de dikste en dus de zwaarste vogelgids geworden (930 gram) dat in vergelijking met de gids van Heinzel, Fitter & Parslow (415 gram) wel heel veel is. Ik kan me voorstellen dat de zware gids op reis zonder auto een bezwaar kan worden.

Wat betreft de Nederlandse en buitenlandse soortnamen betreft, zijn de bewerkers actueel maar houdt men zich niet aan de officiële Nederlandse namen. Of Bok, Baardman (doet aan een antieke kan denken), Witgat, Goudhaan, Paap en Gaai ooit algemeen worden geaccepteerd, betwijfel ik.

Waarom dan ook wel Zilverbekje en niet Zilverbek? Topper, Eider (voor Nonnetje geen 'Non') zijn gemakkelijker te accepteren. Waarom wel Notekraker (een vogel die noten kraakt) en toch vliegenvanger (een vogel die vliegen vangt)? Niet elke vogelliefhebber is een neerlandicus.

Bij Sprinkhaanzanger, Graszanger, Struikrietzanger, Taigaboomkruiper en dergelijke zou voor wat mij betreft ook de andere veelgebruikte soortnaam mogen worden vermeld bij de soortbeschrijving én in het register. Nieuwe Nederlandse vogelnamen veroorzaken nog al eens verwarring bij leken.

Op bladzijde 404 wordt bij de Cyprustapuit vermeld dat deze op Cyprus tot op een hoogte van 3000 meter broedt. De hoogste berg op dit eiland is echter niet veel hoger dan 1950 meter. Maar bovenstaande opmerkingen veranderen niets aan het feit dat deze gids een grote 'topper' is die veel andere gidsen op de tweede of derde plaats doet belanden. Ondanks hier en daar voor verbetering vatbaar is het ontegenzeggelijk 'de gids van de nieuwe generatie vogelaars'.

J.T.

Lars Jonsson: Vogels van Europa, Noord-Afrika en Midden-Oosten. 560 bladzijden, 2700 afbeeldingen van de schrijver. Bewerking en vertaling Arnold B. van den Berg & Ger Meesters met medewerking van Peter Barthel (1994). Originele titel Fåglar i Europa. Uitg. B.V. Uitgeversmaatschappij Tirion (Thieme), postbus 309, 3740 AH Baarn. Prijs f 59,50.

Nog steeds stootvogelvervolg in Nederland

In de maand juni zijn er weer vele berichten binnengekomen over de vergiftiging en het uithalen van nesten van stootvogels (vooral Buizerd, Havik, maar ook andere soorten). Het heeft er alle schijn van dat het hier gaat om een goed georganiseerde landelijke actie. Men gelieve alle berichten hierover, óók uit dagbladen met naam dagblad en datum, door te geven aan de Werkgroep Roofvogels Nederland, landelijk coördinator mev. M. Quist, Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha, 05162 - 2660, fax 05162 - 3330 of aan onze redactie.